

Piše:
dr. Mato Gostiša

Strnjeno o bistvu teorije ekonomske demokracije kot nove systemske paradigme kapitalizma

V kontekstu teoretičnih razmišljanj o možnih poteh za postopno izgrajevanje neke ekonomsko uspešnejše, obenem pa socialno pravičnejše in okoljsko odgovornejše družbe se v zadnjem času čedalje pogosteje omenja tudi ideja o ekonomski demokraciji kot neki »novi systemski paradigmi kapitalizma«, ki naj bi že v temelju zagotavljala bistveno drugačno učinkovanje tega sistema kot celote. V čem je pravzaprav bistvo in jedro te ideje?

Vzroki za krizo aktualnega kapitalizma

Vse razprave o »problematičnosti« aktualnega modela kapitalizma kot družbenoekonomskega sistema se v bistvu vrtijo okrog vprašanja, **v čem je pravzaprav temeljni vzrok**

- za njegova znana notranja systemska protislovja in
- za njegove znane čedalje bolj katastrofične ekonomske, socialne in okoljske posledice (ciklične ekonomske krize, enormna in še naprej permanentno na-

raščajoča neenakost, revščina, prekomerno izčrpavanje naravnih virov, brezobzirno onesnaževanje okolja itd.)?

Za razliko od prevladujoče /neo/klasične ekonomske teorije je izhodiščna teza teorije ekonomske demokracije (če jo poskušam predstaviti v najbolj shematski obliki), da:

- to zagotovo nista **ne zasebna lastnina produkcijskih sredstev sama po sebi in ne delovanje trga na splošno¹**, s čimer so sicer še vedno pretežno okupirana bolj ali manj vsa dosedanja teo-

retična iskanja za njegovo morebitno temeljitejšo systemsko rekonstrukcijo v uvodoma omenjenem smislu,

- ampak je to **klasičen t. i. mezdni (tj. navaden tržno-menjalni oziroma kupoprodajni) produkcijski odnos** med nosilci dela in kapitala, ki, kot vemo, temelji na popolni ekonomski in odločevalski podrejenosti prvih nasproti drugim in ki je v tem smislu v vseh pogledih izrazito neenakopraven in definitivno tudi »izkoriščevalski«².

In to kljub nespornemu dejstvu, da sta delo in kapital ekonomsko seveda nesporno povsem enakovredna temeljna produkcijska dejavnika (»Pettyjev aksiom«³), kar pomeni, da bi morali biti po elementarni ekonomski logiki tudi **produkcijski (tj. tako proizvodni kot razdelitveni) odnosi** med njunimi lastniki v družbenoekonomskem sistemu načeloma v vseh pogledih in vsestransko popolnoma enakopravni, bolje rečeno **»partnerski«** v pravem pomenu te besede.

Mezdni »temeljni produkcijski odnos«, ki v celoti določa bistvo in način delovanja aktualnega družbenoekonomskega sistema, je torej nekaj, kar je systemsko gledano preprosto že v osnovi **skregano z elementarno ekonomsko in pravno logiko**, in kar seveda samodejno povzroča huda notranjesystemska protislovja in

¹ Ne eno ne drugo tudi sicer ni šele »izum« kapitalizma. Zasebna lastnina produkcijskih sredstev obstaja že od razpada praskupnosti dalje, trgi pa, kot ugotavlja Galbraith (2010: 16), igrajo pomembno vlogo v gospodarski zgodovini človeške civilizacije najmanj že od izuma kovanega denarja, ki ga pripisujejo Lidijcem v 8. stoletju pr. n. št. Tudi nekateri drugi avtorji, denimo Braudel (po Klarič, 2011: 18), nasprotujejo gledanju, po katerem se kapitalizem enači s tržnim gospodarstvom. Zanj so trgi obstajali od nekdaj, res je sicer, da so se ožili, izginjali in nastajali, vendar niso rezultat kapitalizma.

² Mezda/plača kot tržna cena dela predstavlja zgolj tržno protivrednost inputa, ne pa dejanskega outputa dela v produkcijskem procesu, ki se samodejno prelije v dobiček kot dohodek lastnikov kapitala, kateri pa po drugi strani ni mejni produkt in tržna cena ničesar. Mehанизem ekonomskega izkoriščanja dela v mezdnem kapitalizmu je torej v bistvu nadvse preprost, a skrbno prikrit pod kopreno vseh mogočih teoretičnih floskul o domnevni objektivni »tržni pravičnosti«, ki pa žal velja le za delo, ne pa tudi za kapital.

³ Tako je (pogojno) imenovan po predklasičnem ekonomistu Williamu Pettyju (1623–1687), ki je prvi razkril objektivno ekonomsko bistvo oziroma temeljno »naravno zakonitost« (aksiom) produkcije in produkcijskih odnosov in jo v dveh stavkih jedrnato ubesedil takole: »Delo je oče proizvoda in zemlja (danes kapital, op. p.) je njegova mati. Ne moremo reči, kateri je bolj pomemben za spočetje otroka: mati ali oče.« Logično nadaljevanje te ugotovitve pa sta kasneje dodala še Samuelson in Nordhaus (2002: 214): »Prav tako je nemogoče reči, koliko outputa je ustvaril en sam ločen input.«. Žal pa sta že Adam Smith, za njim pa še Karl Marx na to naravno zakonitost in ekonomsko teorijo, s tem pa tudi razvoj družbenoekonomskega sistema kot celote, vsak po svoje zapeljala v povsem drugo smer, s katere še danes ne najde (več) poti nazaj k omenjeni elementarni ekonomski logiki.

ekonomska ter socialna neravnovesja, posredno pa tudi ostale že omenjene negativne učinke aktualnega kapitalizma. To dejstvo kajpak še posebej očitno prihaja do izraza v novi, bistveno spremenjeni objektivni družbenoekonomski realnosti 21. stoletja kot »ere znanja in človeškega kapitala«, v kateri je ta produkcijski odnos brez dvoma že začel tudi v ožjem ekonomskem, ne samo socialnem in okoljskem smislu delovati **izrazito škodljivo in razvojno retrogradno**. In sicer tako na mikro- kot na makroekonomskem nivoju.

Teorija ekonomske demokracije, ki striktno izhaja iz »Pettyjevega aksioma«, torej pomeni **radikalno kritiko temeljnih tez prevladujoče neoklasične ekonomske teorije**, ki izhaja iz stališča, da je »mezdni« produkcijski odnos za zasebnolastniško in tržno gospodarstvo nekaj povsem samoumevnega in neizogibnega, se pravi iz »Smithovega aksioma«⁴. In da torej aktualnega kapitalizma kot sistema, ki je ekonomsko superioren brez konkurence in brez alternative, ni mogoče temeljiteje rekonstruirati, ne da bi to pomenilo uvajanje takšne ali drugačne oblike socializma. Zato namesto »sistemskih« ponuja le nekakšne

sistemsko povsem benigne »**strukturne**« (**davčne, fiskalne, socialne ipd.**) **reforme**, ki se seveda samih sistemskih temeljev tega kapitalizma v resnici niti ne dotikajo, kaj šele, da bi jih zares spreminjale.

Kaj v resnici determinira mezdni produkcijski odnos

Prevladujoča teza, da naj bojda brez spremembe lastninskih razmerij in/ali posega v delovanje tržnih zakonitosti sprememba bistva tega (mezdnega) »temeljnega produkcijskega odnosa« in s tem tudi narave celotnega družbenoekonomskega sistema ne bi bila možna, je torej v resnici **popoln teoretični nesmisel**. Ta odnos bi bil brez dvoma lahko tudi v zasebnolastniškem in tržnem sistemu gospodarjenja **povsem drugačen**. Ključno sistemsko-razvojno vprašanje, ki ga je treba rešiti, je zato v bistvu le vprašanje, katera je pravzaprav tista sistemsko institucija aktualnega kapitalizma (če to nista ne zasebna lastnina in ne trg na splošno), ki zdaj **samodejno determinira nastanek tega nesmiselnega produkcijskega odnosa in ga hkrati tudi permanentno regenerira**? Rešitev tega vprašanja je torej edini ključ za zeleno (in hkrati vse-

kakor tudi nujno) rekonstrukcijo veljavnega družbenoekonomskega sistema.

Odgovor, ki ga na to vprašanje daje teorija ekonomske demokracije, je, da se celotno sistemsko jedro problema aktualnega mezdnega kapitalizma v bistvu skriva izključno le v – še vedno veljavni, a zdaj že naravnost arhaični – **pravni zasnovi kapitalističnega podjetja kot temeljne ekonomske celice družbe**, kakršna je sicer nastala še v časih prvobitnega kapitalizma 18. in 19. stoletja. Ta je namreč omenjeno »naravno« ekonomsko logiko produkcije in produkcijskih odnosov oziroma logiko *Pettyjevega aksioma* poenostavila in izmaličila tako, da je (povsem »umetno«):

- **kapital** kot zgolj enega obeh enakovrednih temeljnih produkcijskih dejavnikov že kar samega po sebi, se pravi brez vključitve tudi dela kot drugega temeljnega produkcijskega dejavnika, enostavno tudi pravno proglasila za »**podjetje**« kot samostojno pravno osebo v obliki gospodarske družbe/korporacije (podjetje = »pravno personificirani kapital«), njegove lastnike pa za izključne »podjetnike« in posledično »delodajalce« (čeprav je jasno, da kapital sam po sebi brez dela ne ustvarja nobene nove vrednosti in torej v ekonomskem smislu še ni in tudi ne more biti nikakršno »podjetje«, torej mu po temeljnih načelih teorije pravnih oseb takšnega statusa po nobeni logiki ne bi smelo priznati niti pravo⁵);
- medtem ko naj bi bilo na drugi strani **delo le navadno tržno blago** (čeprav to nikakor ne bi smelo biti niti teoretično⁶), njegovi nosilci pa »*prodajalci delovne sile na trgu dela*« oziroma »*delojemalci*«.

(Morda ob tem zgolj mimogrede: Teza /neo/klasične ekonomske teorije, da so v tržnem gospodarstvu **vsí produkcijski faktorji tržno blago, dohodki njihovih lastnikov pa mejni produkt in tržna cena teh faktorjev**, in da so zato v tem kapitalizmu sistemsko vsi v popolnoma enakovrednem položaju, je seveda popolna teoretična izmišljotina. Za »**lastniški kapital**, vložen v podjetje, in njegove lastnike namreč evidentno ne velja prav nič od tega. Ta kapital – za razliko od dela, zemlje in upniškega kapitala – sam po sebi ni nikoli samostojno tržno blago, dobički kot dohodki njegovih lastnikov pa, kot že rečeno, v resnici niso mejni produkt in tržna cena ničesar⁷. A to dejstvo ta teorija preprosto zamolči, kajti ravno na njem se v bistvu sesuje sama vase

⁴ Tako je (pogojno) imenovan po Adamu Smithu (1723–1790), ki velja za očeta sodobne ekonomske znanosti in utemeljitelja klasične politične ekonomije. Ta izhaja iz predpostavke, da je v tržnem gospodarstvu lahko in tudi mora biti trg s svojim zakonom ponudbe in povpraševanja *univerzalni in edini zveličavni regulator delovanja družbenoekonomskega sistema v vseh fazah reprodukcijskega procesa* (od produkcije prek menjave do razdelitve in porabe), katerega delovanje samodejno uravnava in uravnoveša kot nekakšna »*nevidna roka*«. Ker naj bi bili v tržnem sistemu samoumevno tudi vsi temeljni produkcijski dejavniki (in ne samo njihovi produkti) tržno blago, naj bi torej trg samoumevno odigral vlogo osnovnega regulatorja tudi produkcijskih odnosov med njihovimi lastniki in ne – kar bi bilo sicer v resnici edino logično – zgolj regulatorja v procesih menjave oziroma cirkulacije proizvodov in storitev.

⁵ Status pravne osebe lahko teoretično pridobi le ekonomska tvorba, ki ima zagotovljen »popoln« tako materialni kot personalni substrat za potrebe opravljanja svoje predvidene podjetniške dejavnosti. Zgolj kapital s svojimi lastniki – brez dela in delavcev kot integralno sestavino ekonomskega pojma »podjetje« – tega pogoja seveda evidentno ne izpolnjuje.

⁶ Delo je integralna sestavina človeka in torej po nobeni sodobni filozofski in pravni logiki sploh ne more biti tržno blago, kajti – če prodaš delo, prodaš človeka. Tudi prvo izmed temeljnih načel t. i. kot produkcijskega faktorja Filadelfijske deklaracije MOD se tako glasi: »Delo ni tržno blago«. Zato, denimo, David Ellerman mezdnó delovno razmerje zelo utemeljeno imenuje »suženjstvo za določen čas«.

⁷ S čim naj bi bilo mogoče teoretično zares smiselno utemeljiti takšen »sui generis« sistemski status lastniškega kapitala in njegovih lastnikov, ta teorija v resnici seveda ne zna pojasniti. Tega namreč zagotovo ni (več) mogoče pojasnjevati z znano Smithovo aprioristično predpostavko o kapitalistih kot nekakšnih samoumevnih »podjetnikih« in »delodajalcih«, ki se glasi: »*Kakor hitro se sredstva nakopičijo v rokah posameznikov, jih bodo nekateri izmed njih seveda uporabili za zaposlitev delavnih ljudi, oskrbeli jih bodo z materialom in živežem, da bi z dobičkom prodajali njihovo delo oziroma vrednost, ki jo delo doda materialom.*« (Adam Smith, 1776). A če so za proizvod, vključno za začasno financiranje dela, le »založili« svoj kapital, to še ne pomeni, da so ta proizvod oni sami tudi proizvedli (!?) in da si ga lahko kar prisvojijo, ampak da so plače delavcev kot soproducentov le »akontacija na soudeležbo pri skupaj ustvarjenem dobičku«, ne pa kar dokončna »kupnina za vloženo delo«. Ob dejstvu, da je večina svetovnega kapitala danes praktično povsem anonimnega, je glede tega vsekakor precej bolj na mestu razmišljanje znamenitega gurujana menedžmenta Charlesa Handyja (v *Šmuc*, 2007: 3): »*Podjetja in država bodo morali spremeniti pravila, najti nove rešitve za lastništvo. Če so podjetja čedalje bolj odvisna od ljudi, potem tisti, ki zagotavljajo denar, ne morejo imeti več pravic od tistih, ki ga ustvarjajo.*« Če jo je kdaj imela, delitev lastnikov kapitala in dela na delodajalce in delojemalce v medsebojnem mezdnem odnosu s povsem različnimi ekonomskimi, zlasti korporacijskimi, pravicami torej danes zagotovo nima več popolnoma nobene ekonomske logike.

kot hiša iz kart. Gre torej le za čisto navadno teoretično prevaro, s katero se pač poskuša nekako opravičiti omenjena nelogična delitev lastnikov obeh temeljnih produkcijskih faktorjev na »delodajalce« in »delojemalce«.)

Se pravi, nastanek famoznega »trga dela«, ki pa je v bistvu tipičen »kvazitr«,⁸ in kot tak sploh niti ne sodi v »pravo« tržno gospodarstvo, ter na njem temelječega aktualnega »tržnega« (mezdnega/kupoprodajnega) delovnega razmerja v resnici

- niti približno nista posledica delovanja nekaterih objektivnih ekonomskih zakonitosti, še manj pa **kakršenkoli »imperativ«** kapitalističnega, tj. podjetniškega načina proizvodnje⁹ v pogojih zasebnolastniškega in tržnega sistema gospodarjenja,
- ampak sta – nasprotno – zgolj produkt oziroma »**umetni konstrukt**« **arhaičnega korporacijskega in delovnega prava**,

zato ju je mogoče v temelju spremeniti oziroma odpraviti (in s tem tudi v temelju rekonstruirati aktualni kapitalizem kot družbenoekonomski sistem) **izključno le s spremembo tega prava** – brez kakršnihkoli posegov v zasebno lastnino in delovanje tržnih zakonitosti na splošno, ki z obravnavanim produkcijskim odnosom nimata popolnoma nobene zveze in zanj ne nosita prav nobene sistemske »krivde«.

Nujna rekonstrukcija veljavne pravne zasnove »podjetja«

⁸ Menjava na tem trgu namreč ni ne svobodna (delavec ga je v aktualnem kapitalizmu »prisiljen« prodajati) in ne ekvivalentna (mezda/plača je, kot rečeno, samo tržna protivrednost vrednosti »inputa«, ne pa tudi dejanskega »outputa« dela v produkcijskih procesih), kar oboje naj bi bilo sicer temeljna predpostavka »pravega« tržnega sistema gospodarjenja. Tržne zakonitosti na tem trgu torej delujejo povsem izkrivljeno, njegovo učinkovanje pa sistemsko izrazito ekonomsko deviantno.

⁹ Bistvo kapitalizma v primerjavi s prejšnjimi družbenoekonomskimi sistemi (sužnjelastništvo, fevdalizem) namreč, kot že rečeno nista ne zasebna lastnina in ne tržne zakonitosti, ampak le podjetniški način proizvodnje, tj. proizvodnje za trg.

¹⁰ Glede na to, da danes fizične komponente dela v primerjavi z umskimi (tj. znanje in druge delovne zmožnosti) in emocionalnimi (tj. zavzetost, se pravi delovna motivacija in organizacijska pripadnost zaposlenih) hitro izgubljajo na svojem produkcijskem pomenu, je mogoče pojem človeški kapital obravnavati praktično kot sinonim za sodobno delo.

¹¹ Pojma finančni in človeški kapital v tej razpravi uporabljamo v povezavi s t. i. Edvinssonovo definicijo tržne vrednosti podjetij oziroma t. i. Skandiino vrednostno shemo (tržna vrednost podjetja = finančni kapital + intelektualni/človeški in strukturni/ kapital), v podrobnejše opredeljevanje teh pojmov pa na tem mestu ne zahajamo. Več o tem glejte v Roos in drugi (2000: 21).

¹² Osebo torej širitve lastništva zaposlenih tudi na finančni kapital podjetij oziroma širitve t. i. notranjega lastništva zaposlenih, ki ga sicer močno podpiram iz drugih razlogov, ne vidim kot nujne predpostavke za demokratizacijo ekonomskega sistema oziroma za ekonomsko demokracijo na splošno. Za vzpostavitev popolne ekonomske enakopravnosti zaposlenih kot nosilcev dela oziroma finančnega kapitala v družbenoekonomskem sistemu (ekonomske demokracije) mora načeloma povsem zadostovati njihovo lastništvo nad »človeškim kapitalom«, le (tudi pravno, tj. skozi v nadaljevanju predstavljeno novo koncepcijo kapitalističnega podjetja) ga bo treba v vseh pogledih izenačiti z lastništvom nad finančnim kapitalom podjetij.

Čas je torej, da se aktualna ekonomska teorija končno že enkrat vendarle preneha »**samozavajati**« **z lastno zablodo**, da je mezdni produkcijski odnos nekakšna samoumevna sestavina zasebnolastniškega in tržnega sistema gospodarjenja. Predvsem pa, da veljavno – korporacijsko in delovno – pravo **ta nesmisel končno prenehata nekritično podpirati**, in to celo zoper lastna temeljna načela.

Nesporno je namreč, da bi bili ob drugačni pravni zasnovi »kapitalističnega podjetja« lahko **popolnoma drugačni tudi konkretni proizvodni in razdelitveni odnosi** med lastniki dela in kapitala kot dveh ekonomsko povsem enakovrednih produkcijskih faktorjev (posledično pa ekonomski in socialni učinki družbenoekonomskega sistema kot celote). Kapitalistična proizvodnja »za trg« se namreč ne odvija »na trgu«, ampak v podjetjih kot temeljnih ekonomskih celicah družbe. Tu (ne pa na trgu!) se produkt ustvarja in edino tu (ne pa na

di ničesar ne (raz)deli, kar pomeni, da trg v nobenem primeru ne more smiselno odigravati tudi funkcije **regulatorja produkcijskih (proizvodnih in razdelitvenih) odnosov** med »soproducenti« znotraj podjetij. Kajti produkcija je že po definiciji proces ustvarjanja nove vrednosti v odnosih popolne vzajemne soodvisnosti (ne pa nekakšne »menjave«!) med delom in kapitalom ter njunimi lastniki, kakšni so njihovih interni »outputi« oziroma prispevki k podjetniškemu produktu, pa trg s svojim mehanizmom ponudbe in povpraševanja sploh ni sposoben ugotoviti niti približno. Če mu torej sistem, kot to velja za aktualni kapitalizem, »umetno vsili« tudi to funkcijo, jo že po logiki stvari seveda lahko odigra le izrazito deviantno.

Skratka, regulacija produkcijskih odnosov znotraj podjetij je **povsem izven smiselne domene trga**, aktualno »tržno« (kupoprodajno) delovno razmerje pa velikanski teoretičen nesmisel. V resnici torej ni najti

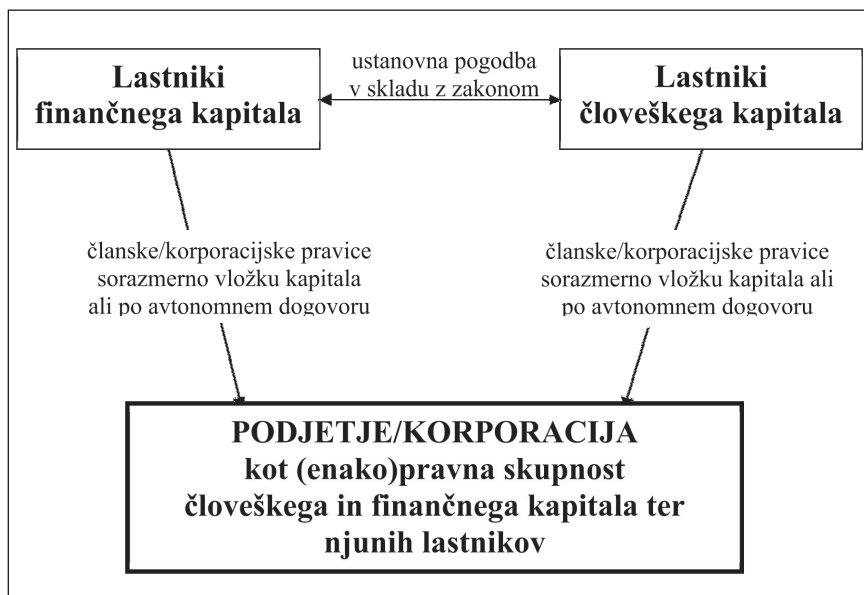
Brez temeljite rekonstrukcije sedanje pravne zasnove podjetja kot temeljne ekonomske celice družbe je tudi zelena rekonstrukcija (mezdnega) temeljnega produkcijskega odnosa in s tem tudi celotnega aktualnega kapitalizma kot družbenoekonomskega sistema lahko le utopija.

trgu!) se torej lahko tudi deli med njegove »soproducente« Menjava, ki je edina funkcija trga v tržnem gospodarstvu, sama po sebi **ničesar ne ustvarja, predvsem pa tu-**

popolnoma nobenega razumnega »ekonomskega« razloga, zaradi katerega ne bi moglo biti kapitalistično podjetje tudi v pogojih zasebne lastnine in tržnega sistema pravno zasnovano kot »**vsestransko enakopravna partnerska skupnost dela in kapitala ter njunih lastnikov**«. Lastnina nad delom oziroma (sicer zaenkrat v bilancah podjetij še neopredmetenim) človeškim kapitalom¹⁰ namreč načeloma ni **prav nič manj »sveta«** kot lastnina nad t. i. finančnim (opredmetenim) kapitalom podjetij¹¹ in sistemsko gledano preprosto ni jasno, čemu naj bi ena dajala popolnoma vse in to – izključno – korporacijske pravice, druga pa nobenih. Obe sta lahko in bi tudi morali biti **enakovredni temelj vseh korporacijskih pravic**¹². Tu se vsekakor velja absolutno pridružiti – v opombi pod črto št. 7 citirani – misli Charlesa Handyja o nujnosti novih, ekonomsko bolj logičnih rešitev za »lastništvo« nad podjetji.

Brez temeljite rekonstrukcije sedanje pravne zasnove podjetja kot temeljne ekonomske celice družbe je torej tudi zelena rekonstrukcija temeljnega produkcijskega odnosa in s tem tudi celotnega aktualnega

Slika 1: Okvirna pravna zasnova ekonomsko demokratičnega partnerskega podjetja

Vir: Gostiša M., *Ekonomsko demokracija kot nova sistemska paradigma kapitalizma* (2014: 203) – slika delno korigirana.

kapitalizma kot družbenoekonomskega sistema lahko **le utopija**.

Jedro ideje »celovite« ekonomsko demokracije

In to je – zelo shematsko prikazano – tudi bistvo celotne ideje in vizije ekonomske

Z drugimi besedami, ekonomska demokracija pomeni **preseganje in v končni fazi tudi popolno odpravo klasičnega meznega odnosa med delom in kapitalom** (in njegovo nadomestitev s pravim »partnerskim« produkcijskim odnosom) brez poseganja v zasebno lastnino in tržni

Ekonomsko demokracija torej pomeni preseganje in v končni fazi tudi popolno odpravo klasičnega meznega odnosa med delom in kapitalom (in njegovo nadomestitev s pravim »partnerskim« produkcijskim odnosom) brez poseganja v zasebno lastnino in tržni sistem gospodarjenja na splošno.

demokracije kot eventualne nove sistemske paradigme kapitalizma. Se pravi:

- z ustrezno spremembo veljavne – že več kot 200 let stare – koncepcije podjetja je treba pravno-institucionalni sistem kapitalizma **uskladiti z naravno ekonomsko logiko produkcije in produkcijskih odnosov**,
- in sicer tako, da bo vzpostavljena **popolna sistemska enakopravnost** lastnikov obeh temeljnih produkcijskih dejavnikov tako glede **korporacijskega upravljanja** kot tudi glede **razdelitve** (bodisi pozitivnih bodisi negativnih) poslovnih rezultatov podjetij, izhajajoč pri tem iz popolne ekonomske in pravne enakovrednosti lastnine nad obema vrstama kapitala podjetij – finančnim in človeškim. (Slika 1)

sistem gospodarjenja na splošno (ukinjen bi bil le »kvazitr delo« kot regulator produkcijskih odnosov!). S tem pa seveda tudi eventualno preseganje in odpravo nekaterih njegovih očitnih negativnih učinkov v praksi.

Proces uvajanja ekonomske demokracije

Sam proces uvajanja ekonomske demokracije pa je seveda lahko (in bi vsekakor tudi moral biti!) **evolutiven, ne revolucionaren proces**, ki predpostavlja dve osnovni razvojni fazi.

1.

V prvi fazi naj bi šlo predvsem za **maksimalno razvijanje treh temeljnih oblik t. i. sodobne organizacijske participacije**

oziroma »vključevanja zaposlenih v organizacijo« (zaenkrat še znotraj aktualnega družbenoekonomskega sistema), ki pa jih bo nujno treba iz zgoraj navedenih razlogov čim prej začeti tudi pravno obravnavati kot samoumevno »**ekonomsko pravico**« **zaposlenih** na temelju njihovega lastništva nad človeškim kapitalom, ne zgolj kot nekakšno »dobro voljo delodajalcev«. To so:

- sodelovanje delavcev pri upravljanju podjetij,
 - udeležba delavcev pri dobičku, in to »obvezna«, ne zgolj v odvisnosti od pripravljenosti lastnikov kapitala, in
 - širitev t. i. notranjega lastništva zaposlenih (bodisi v obliki delavskega delničarstva bodisi delavskega združništva),
- ki brez dvoma pomenijo vsaj delno presejanje klasičnega meznega položaja zaposlenih že znotraj nespremenjenega družbenoekonomskega sistema, obenem pa po ugotovitvah številnih študij s področja poslovnih ved **signifikantno pozitivno vplivajo na »zavzetost« zaposlenih in s tem na poslovno uspešnost podjetij**.

2.

V drugi (končni) fazi uvajanja ekonomske demokracije, ko bodo med drugim izpolnjeni še nekateri drugi potrebni pogoji (npr. višja stopnja razvitosti t. i. računovodstva človeških virov, ki je za zdaj še v povojih), pa bo moralo nujno priti tudi do **rekonstrukcije sedanje koncepcije kapitalističnega podjetja v zgoraj navedenem smislu**, kar bo pomenilo tudi dokončno odpravo spornega meznega produkcijskega odnosa.

Paralele med ekonomsko demokracijo in ekonomsko uspešnostjo

Ker se običajno sprejemljivost takšnega ali drugačnega družbenoekonomskega sistema – vsaj zaenkrat – presoja predvsem skozi njegovo (tudi) ekonomsko učinkovitost, naj za zaključek zelo na kratko potegnemo še nekatere bolj ali manj očitne paralele med ekonomsko demokracijo in ekonomsko uspešnostjo, ki so vsekakor **dokaj jasne in neposredne**, in sicer

- tako na makroekonomski
- kot na mikroekonomski ravni.

1.

Na makroekonomski ravni se kot posledica aktualnega – ekonomske izrazito nepravilnega – **modela faktorke raz-**

delitve produkta, ki neposredno izhaja iz omenjenega meznega produkcijskega odnosa med delom in kapitalom, pojavljata zlasti dva problema. To sta:

- ekstremna in še naprej naraščajoča **ekonomska neenakost**, ki vse bolj postaja ne samo socialni, ampak tudi ekonomski problem št. 1,
- in pa seveda tudi čedalje večji **razkorak oziroma neravnovesje med agregatno ponudbo in povpraševanjem**, ki je sicer tudi temeljni vzrok za ciklične krize kapitalizma,

pri čemer po mojem mnenju – če ne bo prišlo do temeljite spremembe tega meznega produkcijskega odnosa in s tem pogojenega aktualnega modela faktorске razdelitve produkta – teh problemov enostavno ne bo mogla dolgo reševati oziroma vsaj blažiti ne **t. i. socialna država** s svojo redistributivno funkcijo, **ne razne tako opevane t. i. strukturne reforme** (se pravi davčne, fiskalne, socialne in podobne), ki so, kot že rečeno, sistemsko-razvojno popolnoma benigne.

2.

Na mikroekonomski ravni pa se kot posledica klasičnega meznega produkcijskega odnosa med nosilci dela in kapitala kaže

- predvsem **izrazito podoptimalna izkoriščenost** objektivno razpoložljivega

človeškega kapitala podjetij v produkcijske namene, in sicer

- predvsem zaradi bolj ali manj logičnih izrazito negativnih učinkov omenjenega meznega položaja zaposlenih na njihovo »**zavzetost**« **kot t. i. subjektivno komponento človeškega kapitala**, od katere je sicer, kot vemo, v največji meri in najbolj neposredno odvisno, v kolikšni meri bodo v praksi zaposleni tudi dejansko pripravljene svoje objektivno razpoložljivo znanje, ustvarjalnost in druge delovne potenciale angažirati v produkcijskih procesih,

kar je v sodobnih pogojih gospodarjenja, ko se izjemno hitro povečuje pomen človeškega kapitala, lahko zelo hud problem, ki pa je na kratek rok do neke mere rešljiv samo prek intenziviranja razvoja že omenjenih oblik organizacijske participacije zaposlenih. Kajti brez tega **tudi vlaganja nove tehnologije ter v znanje zaposlenih in v R & R** zagotovo ne bodo prinesla želenih rezultatov v smislu sorazmernega povečanja produktivnosti, dodane vrednosti in dobičkov podjetij.

Sodobnih »**delavcev z znanjem**« **v produkcijskih procesih** namreč preprosto ni mogoče več obravnavati kot navadno »najemno delovno silo«, ki

- je dolžna delati zgolj po »ukazih« **menedžmenta**, kar seveda že v osnovi ubija sleherno ustvarjalnost in lastno iniciativno ter inovativnost,

- obenem pa nima nobene besede pri organizaciji delovnega procesa in vodenju poslovanja podjetij, še manj pa pri delitvi skupno ustvarjenega poslovnega rezultata.

Govoričenje o **optimalni izrabi objektivno razpoložljivega človeškega kapitala** v poslovne namene je v tem primeru seveda res samo »govoričenje«.

Citirani viri:

ILO Declaration of Philadelphia, (http://www.ilocarib.org.tt/projects/cariblex/conventions_23.shtml); vpogledano 23. 2. 2020).

Galbraith, John Kenneth (2010) *Ekonomika nedolžne prevare. Resnica našega časa. (orig. The Economics of Innocent Freud. Truth for Our Time.)*, Družba Piano d.o.o. in Mladina d.d., Ljubljana. Prvi natis v izvirniku: New York, 2004.

Gostiša Mato (2014), *Ekonomska demokracija kot nova sistemska paradigma kapitalizma*. ŠCID. Kranj.

Klarič, Matej (2011) *Kapitalizem: nastanek, razvoj in rezultati*. Diplomsko delo. Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.

Roos, Johan, Göran Roos, Leif Edvinsson in Nikola C. Dragonetti (2000) *Intelektualni kapital: krmarjenje po novem poslovnem svetu*, Inštitut za intelektualni kapital, Ljubljana.

Samuelson, Paul A. in Nordhaus, William D. (2002) *Ekonomija (izv. Economics, Sixteenth Edition)*, Naklada Mate, GV Založba, Ljubljana (prva izd. The McGraw-Hill Companies, Inc., 1998).

Smith, Adam (2010) *Bogastvo narodov – Raziskava o naravi in vzrokih bogastva narodov (orig. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations)*, Studia humanitatis, Ljubljana (Prvič izdano: 1776).

Sodobni pogled na podjetje in korporacijsko upravljanje

Avtor v tem prispevku obravnava nujnost sprememb korporacijskega upravljanja podjetij. Pri tem poudarja razlikovanje med tradicionalnim razumevanjem podjetja in sodobnim konceptom deležništva, torej upoštevanje interesov zaposlenih, okolja in širše družbe. Pri tem podrobneje predstavlja članek avtorja Rodrika v publikaciji Social Europe in ga ocenjuje kot pomemben prispevek k spreminjanju razmišljanja in zavedanja o nujnosti sprememb. Le-te so sestavni del družbeno odgovornega delovanja vseh dejavnikov.

Uvod

Nekatere, tudi pomembne asociacije, kot so Združenje nadzornikov Slovenije (ZNS, 2018)¹ in Združenje Manager (ZM, 2018: 9), še vedno ponavljajo v napredni strokovni literaturi (in tudi v praksi odličnih podjetij) **vsebinsko že preživeto kapitalistično mantro, da je temeljni cilj gospodarske družbe dobiček**.² Dejstvo pa je, da

se tako v teoriji kot tudi v praksi vedno bolj zaostrejuje konflikt med lastniškim in de-

¹ Priporočila so objavljena na spletni strani ZNS, vendar so dostopna samo članom DNS, čeprav ZNS poudarja, da so namenjena »uporabi v vseh gospodarskih družbah, v katerih delavci sodelujejo pri upravljanju družbe«. Iz tega lahko sklepamo vsaj na dve stvari:

- ZNS ne želi nadaljnje razprave o vsebini Priporočil (temeljne pripombe namreč niso bile upoštevane, npr. pripombe Združenja svetov delavcev Slovenije);
- uporaba Priporočil je »omejena« **na družbe**, kjer delavci že sodelujejo pri upravljanju, brez ambicije o pospeševanju razvoja tega sodelovanja tudi v drugih družbah.

² Na oba dokumenta smo v predhodnem članku že opozorili (Bergant, 2018).